

HET KROMME-RIJNGEBIED

TIJDSCHRIFT VAN DE HISTORISCHE KRING 'TUSSEN RIJN EN LEK'

- > Kasteel Vuytlop in Schalkwijk
- > Het Groene Kruis deel 2 1940-1956

HISTORISCHE KRING TUSSEN RIJN EN LEK

2022 | 56 | NR 4

ARTIKELN

- 1 Kasteel Vuylcop in Schalkwijk
Sander van Scherpenzeel
- 7 Het Groene Kruis Langbroek, Cothen en omgeving, deel 2 1940-1956
De jaren 1914 tot 1940 in het kort
Marianne Wittebol

BOEKEN

- 18 De dam bij Wijk en het Kromme Rijngebied in de middeleeuwen
Frank Magdelyns/Saskia van Ginkel-Meester

VARIA

- 20 Nieuw vikingschip in aanbouw
Norma Mulder
- 22 Kunstwerk als herinnering aan afdamming Rijn in 1122
Norma Mulder/Frank Magdelyns
- 23 Historische smaakmaker
Elleke de Ronde

OMSLAG

Gravure van Vuylcop door Cornelis Specht uit 1698

De Historische Kring 'Tussen Rijn en Lek' is een Algemeen Nut Beogende Instelling

Het Kromme-Rijngebied

Tijdschrift van de Historische Kring 'Tussen Rijn en Lek'
ISSN-nr 1382-3140

Het Kromme-Rijngebied omvat Bunnik, Cothen, 't Goy, Houten, Langbroek, Odijk, Schalkwijk, Tull en 't Waal, Vechten, Werkhoven en Wijk bij Duurstede

Verschijnt 4x per jaar

www.tussenrijnenlek.nl

Redactie

Els Elenbaas, Hilversum; drs. Saskia van Ginkel-Meester, Zeist; Frank Magdelyns, Houten; Eric van Royen, Wijk bij Duurstede; Otto Wttewaall, 't Goy; Rinus van den Heijkant, Houten

Redactiesecretariaat

Frank Magdelyns

mail: info@tussenrijnenlek.nl

(voor kopij, correspondentie en aanwijzingen auteurs)

Overname uit dit tijdschrift is alleen geoorloofd onder voorwaarde van bronvermelding en na schriftelijke toestemming van de redactie en/of auteur.

Vormgeving: Peter Koch

Druk: De Groot Drukkerij Goudriaan

Oplage: 700 exemplaren

Lidmaatschap

Tevens abonnement op dit tijdschrift: € 25,- per jaar (studenten en scholieren: € 12,50; buitenland: € 40,-) over te maken op rekeningnummer: NL23 RABO0329807498 ten name van de Historische Kring 'Tussen Rijn en Lek' bij de Rabobank te Houten

Losse nummers: € 7,50

Secretariaat: J. van Geest, Maria van Boechoutlaan 23, 3984 PE Odijk, tel 030-6562057

Ledenadministratie: F.J.P. Magdelyns, Ruitercamp 2, 3992 BZ Houten, tel 06-19630125

mail: info@tussenrijnenlek.nl

Ereleden: Prof. dr C. Dekker[†] • A. Graafhuis[†] • dr G. de Nie L.M.J. de Keijzer[†] • M.A. Vonk • P.S.A. de Wit

Advertentietarieven:

€ 50 voor ¼ pagina, € 100 voor ½ pagina, € 200 voor 1 pagina, (steeds per jaar)

Bestuur

Voorzitter: Otto Wttewaall, tel: 06-44217384,

mail: ottowttewaall@gmail.com

Vicevoorzitter en contactpersoon Wijk bij Duurstede:

Frits van der Leije, tel: 06-53453444,

mail: fvanderleije@gmail.com

1e Secretaris: Jan van Geest, tel: 030-6562057,

mail: janvangeest@ziggo.nl

2e Secretaris: Norma Mulder, tel: 0343-591568,

mail: norma.han@casema.nl

Penningmeester: Sierk de Jongh,

tel: 030-2319941/06-51172378,

mail: sdejongh@planet.nl

Contactpersoon Houten: Frank Magdelyns,

tel: 06-19630125, *mail:* info@tussenrijnenlek.nl

Archeologie, Historisch Onderzoek en Genealogie:

Hans van Aken, tel: 030-6377513, *mail:* jmvanaken@ziggo.nl

Contactpersoon Bunnik: Tom Schrijvers,

tel: 06-37402914, *mail:* tschrijvers1946@kpnmail.nl

Kasteel Vuylcop in Schalkwijk

Kasteel Vuylcoop is een veertiende-eeuwse woontoren aan het Neereind 29 te Schalkwijk, aan de zuidzijde van de Schalkwijksewetering. De stichting van het kasteel vond plaats ergens in het begin van de veertiende eeuw, waarschijnlijk door een lid van het geslacht Van Schalkwijk, wat we mogen afleiden uit het gegeven dat de wapens vrijwel overeenkomen. De eerste officiële vermelding dateert uit 1392 als Willem van Vuylcop er door het hof van Vianen mee wordt beleend.

Het kasteel werd gesticht op een hoger gelegen stroomrug in de ontginningseenheid Waalseveld, die in het tweede kwart van de twaalfde eeuw werd ontgonnen. Het kasteel ontleent zijn naam aan de aan de overzijde van de Schalkwijksewetering gelegen ontginningseenheid Vuylkop. De naam van deze ontginningseenheid komt van zogeheten cope-ontginningen. Stukken moerasland werden door de Utrechtse bisschop vanaf 1130 ter ontginning uitgegeven in de vorm van

copen. Bij een cope hoorden wederzijdse rechten en plichten. Zo werd in deze koopcontracten geregeld dat boeren de moeraslanden in cultuur moesten brengen door middel van het graven van weteringen. De weteringen voerden het water van de moerassen af op de Vaartsche Rijn, die werd gegraven na het afdammen van de Rijn bij Wijk bij Duurstede in 1122. Door de afdamming werd de hoofdroute voor de handel verlegd van de Rijn (Kromme Rijn) naar de Lek en de Vaartsche Rijn. Met deze afdamming kon ook de waterhuishouding van een omvangrijk gebied ten oosten van de Vaartsche Rijn tot aan de Utrechtse Heuvelrug en Wijk bij Duurstede worden geregeld. De ontginningseenheid Vuilcop was een vuile koop. In onze hedendaagse betekenis dus een slechte koop. Hiermee werd bedoeld dat de moerassige grond zo slecht was (drassig) dat men er eigenlijk voor akker- en landbouw niet veel mee kon. De naam Vuilcoop is geboren.

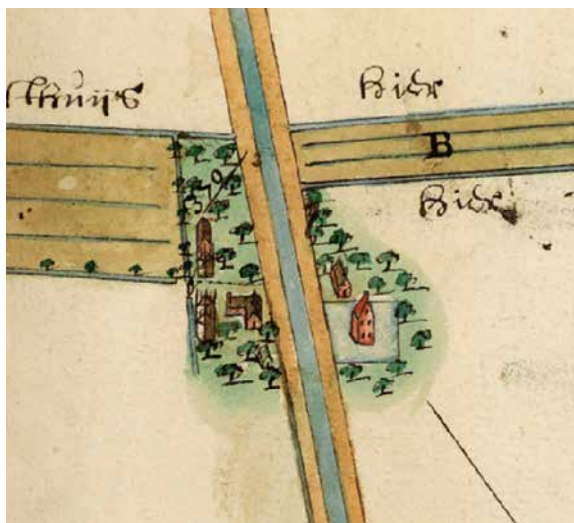
Portret van Jan Jacob van Westrenen (1685-1769).
(Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis, Den Haag)

De eigenaren van kasteel Vuylcop

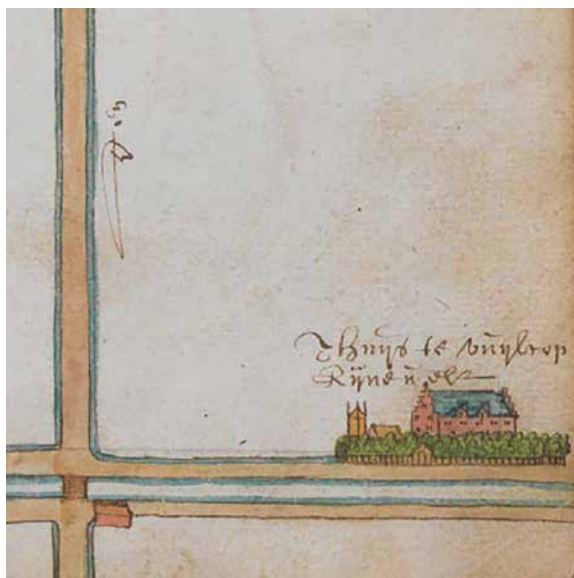
- 1392 Willem van Vuylcoop
- 1401 Gijsbert van Vuylcoop
- 1413 Zweden van Oostrum
- 1444 Peter Grauwert
- 1460 Wouter Grauwert
- 1467 Jan van Tyl
- 1508 Govert van Voorde
- 1541 Margriet van Zuylen
- 1551 Balthazar van Buuren
- 1609 Anna van Buuren
- 1622 Isabella van Buuren
- 1648 Huibert van Leeuwen
- 1653 Roelof Ketel van Hackfort
- 1661 Albert Danberger
- 1666 Adolf de Gones

* **Sander van Scherpenzeel** doet al 12,5 jaar archiefonderzoek naar het Kromme-Rijngebied. In het bijzonder in de gebieden van Oud-Wulven, Maarschalkerweerd en Rhijnauwen. Onderwerpen van onderzoek zijn straatnamen, adellijke en patriciaat families, onroerend goed en boerderijen. Sinds 2018 wordt het onderzoek gedaan, onder de naam van Stichting Houtense Hodoniemen, samen met André Botermans en Gert-Jan van Scherpenzeel.

Kaart uit 1640 waarop de toren Vuylcop is ingetekend, van de hand van J. van Diepenem. (Het Utrechts Archief, T220, Inv. 425, F. 35)

- 1678 Jacob Frederik de Gonnes
- 1682 Gerard van Rossum
- 1717 Anna Maria van der Straeten
- 1725 Frederik Willem baron van Falkenhain
- 1751 Jan Jacob van Westreenen
- 1754 Jan Jacob Godin
- ? Isaak Ferdinand Godin
- 1796 Nicolaas van Westreenen
- 1829 Arnoudina Barendina Wilhelmina van Westreenen

Vanaf 1512 werden adellijke huizen die omgeven waren door een gracht en voorzien van een ophaalbrug en waarvan de eigenaar beschreven was in de ridderschap, aangemerkt als ridderhofstad, wat voorwaarde was voor belastingvrijstelling. In 1587 werd het bezit van een ridderhofstad expliciet als tweede voorwaarde gesteld voor zitting in de ridderschap, naast de vereiste dat ouders tot de adelom behoorden.

- 1829 Willem Backer (gemeentearts Schalkwijk)
- 1872 Jacobus van Bennekom
- 1883 Willem van Bennekom
- 1929 Jacobus van Dijk
- 1934 Hendrik Ridder
- 1969 Bernard Heijman
- 2013 Stichting Vuylcop

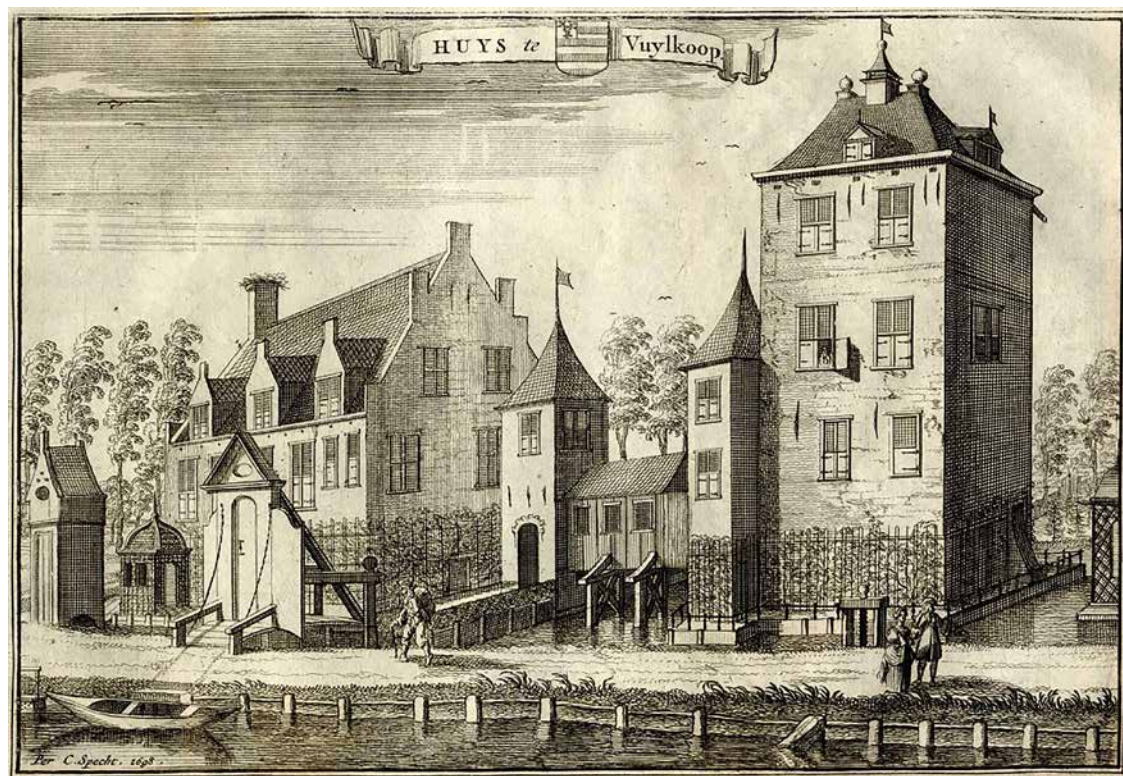
Na het overlijden van Willem van Vuylcoop komt het kasteel in het bezit van zijn zoon Gijsbert, die bij akte plechtig belooft het voor toekomstige leenheren open te stellen. In 1444 wordt het kasteel omschreven als 'een huis met hofstede, met duifhuis, boomgaard en drie morgen land in Vuylcoop'. In het jaar 1538 wordt Vuylcoop door de Staten van Utrecht erkend als riddermatige hofstad. Govert van Voorde is dan eigenaar. In 1569 wordt het kasteel beschreven als een 'begraven huis' en hofstede, wat wil zeggen dat het een omgracht kasteel is met boerderij.

Bouwhistorie

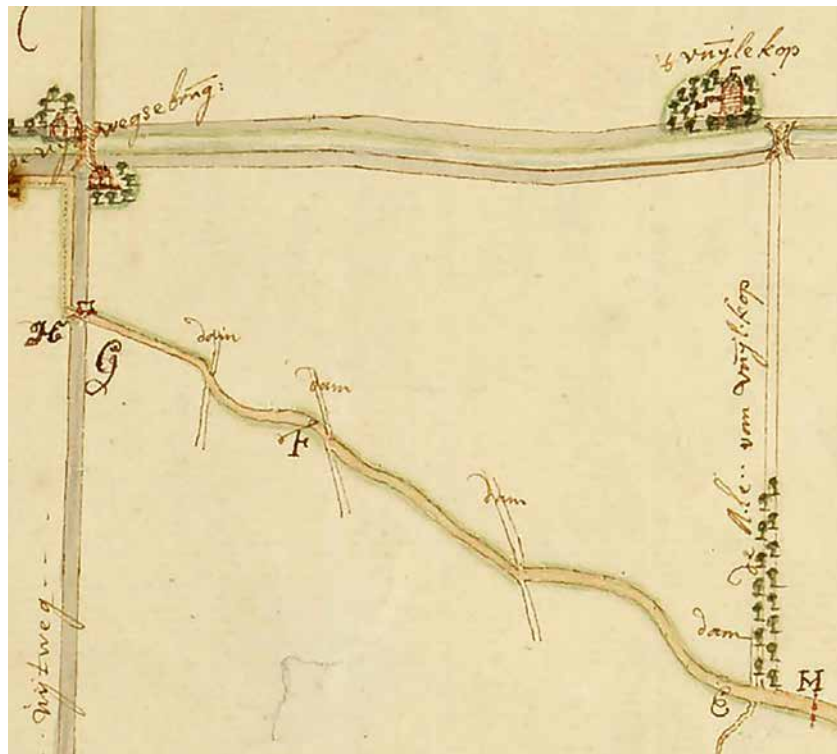
Vuylcop is in het begin van de veertiende eeuw gebouwd als een omgrachte woontoren met een omgrachte voorburcht waarop waarschijnlijk een boerderij stond en andere bijgebouwen. Omdat het wooncomfort in de toren gering was, zal de hofstede op de voorburcht als hoofdverblijf zijn gebruikt. Op een kaart van de hand van Jan van Diepenem uit 1640 staat Vuylcop afgebeeld als een eenvoudige rechthoekige toren bestaande uit een bovengrondse kelder, met daarop twee verdiepingen en een zolder met zadeldak. De hofstede vinden we afgebeeld op een kaart van Hendrik Verstraelen uit 1626.

In de loop van de zeventiende eeuw groeit Vuylcop uit tot een buitenhuis met allure. Volgens een

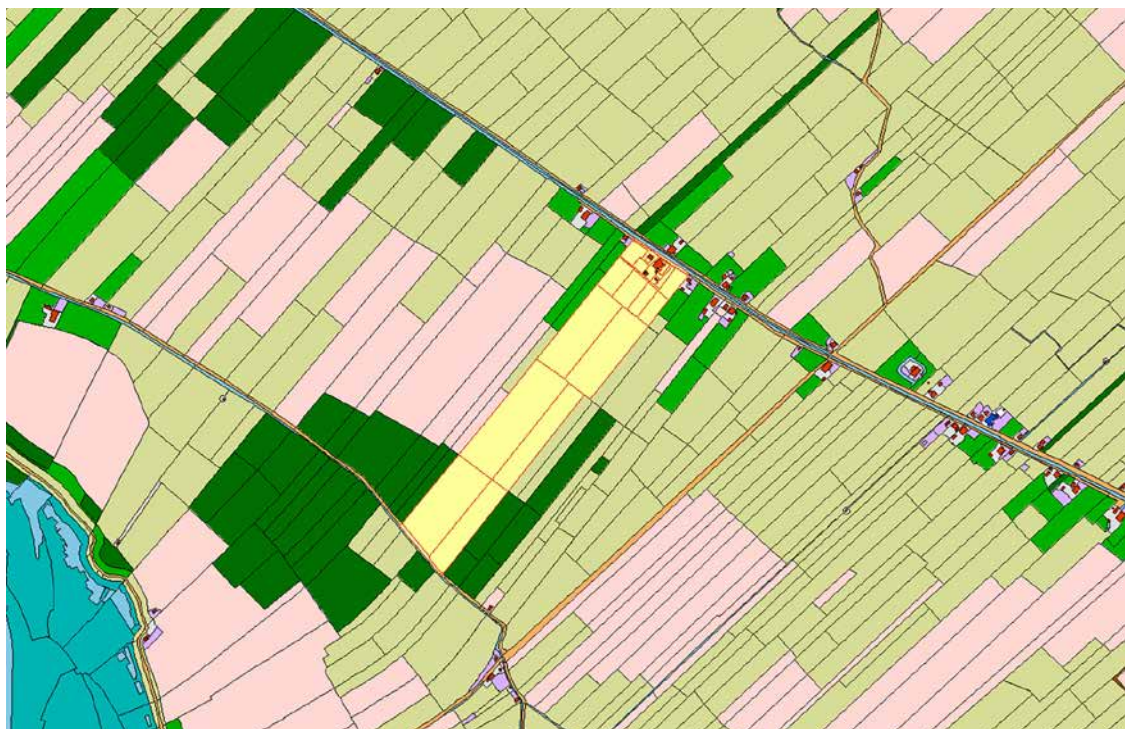
Kaart (fragment) uit 1626 van land gelegen tussen de Blokhovensewetering en de Schalkwijksewetering, met het huis Vuylcop. (Het Utrechts Archief, T223, Inv. 933, P. 94-95)

Gravure van Vuylcop door Cornelis Specht uit 1698

Kaart (fragment) van de laan van Vuylcop in circa 1780 tussen de Schalkwijksewetering, de Kaaidijk, en het Schonauwensche Zandpad (later de Trip). Maker onbekend. (Het Utrechts Archief, TA, catalogusnummer 190)

Kadasterkaart uit 1832 met in geel gearceerd de percelen grond die in die tijd bij Vuylcop behoorden. (HISGIS Utrecht)

gravure van Cornelis Specht uit 1698 was de toren inmiddels met een verdieping verhoogd en was het dak vervangen door een leigedekt schilddak. Tegen de linkergevel stond een traptoren die door een houten overdekte brug over de gracht was verbonden met een poorttorentje op de voorburcht. Enkele kleinere elementen zoals een tuinprieel en de omringende vegetatie versterkten de indruk van een luxueuze buitenplaats.

In 1705 koopt Van Rossum een tegenover het kasteel gelegen perceel in de polder Groot Vuylcoop. Kort na de aankoop is de laan naar De Trip aangelegd, waardoor er een snellere landverbinding naar Utrecht ontstaat. Rond het jaar 1800 werden al deze zeventiende-eeuwse toevoegingen weer afgebroken en kreeg Vuylcop zijn oorspronkelijke vorm terug.

De toren meet aan de buitenzijde 7 bij 9,8 meter en bestaat uit een kelder, twee verdiepingen en een zolder. Aan de voet van het dak loopt een

Bernardus Antonius Heijman (1924-2013) voor zijn geliefde toren Vuylcop aan het Neereind 29, foto uit circa 1995. (Archief Vuylcop/SHH archief)

Kasteel Vuylcop aan het Neereind 29 in 2015, naar een foto van Albert Speelman. (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed te Amersfoort, documentnummer: 13849-54728)

brede dakgoot. Met een steile gemetselde trap komen de hoger gelegen hoofdtoegang bereiken. Deze trap is tijdens de restauratie vervangen door de huidige toegangsbrug met een flauwe helling. De toegangsdeur is opgeklampt uitgevoerd en heeft een roeden-bovenlicht. In de ruim één meter dikke muur zijn bakstenen van diverse formaten verwerkt. De fundamenteën van de toren zijn op de hoeken verzwaard om verzakkingen tegen te gaan. De kelder wordt overkluisd door een tongewelf. In de muren van de kelder zijn kaarsnissen uitgespaard. Een later in de zuidelijke hoek aangebrachte wenteltrap voert van de kelder naar de volgende verdieping. Op de begane grond bevindt zich nog een plavuizen vloer. Moerbalken van de balklagen rusten op sleutelstukken met peerkraalprofiel. Houten steektrappen leiden naar de tweede verdieping en zolder. In het muurwerk zijn sporen van diverse verbouwingen zichtbaar. De zeventiende-eeuwse kruisvensters zijn bij de verbouwing van circa 1800 vervangen door de huidige vensters met roedenverdeling. Op de kadastrale kaart van 1832 staat de gracht nog grotendeels ingetekend, zelfs rond de voorburcht. De omgrachting op zich is in de loop van

de negentiende eeuw goeddeels verdwenen; alleen aan de voorzijde van de toren is nog een deel van de gracht bewaard gebleven. In 1968 ging het achterhuis van de boerderij in vlammen op. Het werd niet meer herbouwd en de boerderij verloor daarmee haar agrarische functie. Wat overbleef was een monumentaal woonhuis van één bouwlaag en een zolderverdieping onder een pannendak tussen tuitgevels. De toenmalige eigenaar H.J.W. Ridder verkoopt Vuylkoop in 1968. De hofstede werd gekocht door A. Visser. De toren wordt gekocht door Bernardus Antonius Heijman, van beroep gezagvoerder bij de Koninklijke Luchtvaartmaatschappij, wonende te Bilthoven voor een bedrag van € 25.000,-. Vanaf toen restaureerde Heijman de toren als pensioenactiviteit.

Het archief

In januari 2000 wordt de Stichting Vuylcop opgericht. Hier wordt voor gekozen om de lopende restauratie verder vanuit de stichting te financieren. In 2005 is de restauratie van de toren afgerond. Hierna is Heijman de laatste acht jaar vrijwel dagelijks aan zijn geliefde toren aan het werk.

Links Sander van Scherpenzeel (voorzitter Stichting Houtense Hodoniemen) en rechts Vincent Heijman (voorzitter Stichting Vuylcop), samen poserend naast de archiefkast met dozen van het huisarchief van Vuylcop, na de succesvolle samenwerking en afronding van het project in mei 2020. (Foto: André Botermans)

In 2013 overlijdt hij terwijl hij in de tuin bij het kasteel aan het werk is. Bernard Heijman laat na zijn overlijden in 2013 vele restauratietekeningen, correspondentie met overheden en documentatie na. In de daarop volgende jaren werden de talrijke documenten door de nazaten uitgezocht. Alles werd in dozen in de toren bewaard. In 2017 op een zonovergoten Open Monumentendag met het thema: 'Boeren, burgers en buitenlui' gingen de deuren van de toren voor eenieder open voor een bezichtiging en een rondleiding. Er was koffie, thee en taart, en een strijkkwartet zorgde voor een gemoedelijke sfeer. Bij de bezichtiging viel mijn oog op de vele dozen die er maar wat stoffig bij stonden. Dit intrigeerde me en hield ik in gedachten, met de hoop om het onbekende archief eens uit te mogen zoeken. Mijn grote passie voor

oude documenten leefde weer helemaal op. Het jaar daarop, in het voorjaar van 2018 nam ik contact op met Vincent Heijman, zoon van Bernard Heijman en voorzitter van de Stichting Vuylcop, met het aanbod om te helpen bij de archivering. Hierop werd vanuit het bestuur van de stichting enthousiast gereageerd. Na wat correspondentie begon in september 2019 de archivering. In mei 2020 werd de voorbereiding naar tevredenheid van beide partijen afgerond. Hierop werden de elf archiefdozen aan het Regionaal Archief Zuid-Utrecht (RAZU) te Wijk bij Duurstede overgedragen voor de definitieve inventarisatie. Het archief van Vuylcop komt in de loop van 2023 openbaar beschikbaar onder toegangsnummer 575. In 2019 is de toren verdeeld in drie wooneenheden die tot op heden worden verhuurd.

Het Groene Kruis Langbroek, Cothen en omgeving, deel 2 1940-1956

De jaren 1914 tot 1940 in het kort

In september 2021 werd Het Groene Kruis Langbroek, Cothen en omstreken (hierna Groene Kruis Langbroek) in dit tijdschrift beschreven voor de periode 1914 - 1940. Het is onderdeel van een beweging om de verpleging van zieken en de preventie van volksziektes als tuberculose in Nederland te verbeteren. De ziekenhuiszorg was in die beginjaren slecht en voor slechts zeer weinigen financieel toegankelijk. De kruisverenigingen verbeterden en vergemakkelijkten de zorg voor zieken thuis. De artsen van Langbroek vervulden een belangrijke rol bij de oprichting en het werk van de vereniging. In het begin ging het daarbij alleen om het uitleendepot van materialen die behulpzaam konden zijn bij het verplegen van zieken thuis. De elkaar om de paar jaar opvolgende artsen deden een voortdurend pleidooi voor de aanstelling van een wijkzuster. Die kwam er in oktober 1929: zuster Krol. De bekostiging van de zuster steunde vooral op de bijdragen van gravin Van Lynden van Sandenburg en van baronesse de Beaufort. Later kwam daar een bijdrage van baron De Beaufort bij. Daardoor waren discussies over verhoging van de contributie niet noodzakelijk. Er was ook geen reden de gewone leden bij het werk van de vereniging te betrekken. Het landelijke motto van het Groene Kruiswerk "Door allen, voor allen" is tot de jaren zestig in Langbroek niet aan de orde geweest. Het contact met de wijkzuster liep via de commissie van toezicht voor de wijkverpleging. Daarin hadden een aantal dames uit de elite zitting. Vermoedelijk werden alle belangrijke beslissingen over de wijkverpleging en de organisatie van speciale acties om extra geld in het laatje te brengen in deze commissie genomen.

In dit artikel het verhaal van datzelfde Groene Kruis Langbroek in de periode 1940-1956. De komst van zuster Bos is als markerend, omdat met haar komst én door maatschappelijke veranderingen stap voor stap veranderingen optreden, die eerder niet mogelijk leken.

De oorlogsjaren 40-45

Het werk van het Groene Kruis Langbroek ging in de oorlogsjaren gewoon door. Hoe dat is niet duidelijk. Behalve van twee opmerkelijke vergaderingen in 1942 zijn er tot oktober 1946 geen notulen gemaakt. Behalve een enkel artikeltje in De Kaap in 1942 over een moedercursus en uitdeling van vitamine D-tabletten voor baby's en peuters is er niets te vinden over de werkzaamheden van de vereniging. Het is dus gissen of de wijkzuster werd ingeschakeld bij de zorg voor evacués zoals elders het geval was. Terwijl in Langbroek heel wat evacués uit de omgeving van Tiel zijn opgevangen. Die later zo van invloed gebleken vergaderingen in 1942 werden gehouden om twee onderwerpen te bespreken. De financiën en wel of niet aansluiten bij de Nederlandse Volksdienst (N.V.D.).

De financiën stonden er slecht voor. Het salaris van de zuster steunde sinds haar aanstelling in 1929 tot die tijd vooral op de bijdragen van de familie de Beaufort en graaf Van Lynden van Sandenburg. De familie De Beaufort zag zich als 'gevolg van de tijdsomstandigheden'¹ genoodzaakt haar bijdrage van fl. 800,- terug te brengen naar fl. 10,-. Voor de salarisbetaling van de zuster werd een voorschot verstrekt met een garantstelling door graaf Van Lynden van Sandenburg. De principiële kwestie, vermoedelijk de echte aanleiding voor het beleggen van de vergadering, betrof de discussie of de Groene Kruisvereniging Langbroek zich aan moest sluiten bij of samenwerken met de Nederlandse Volksdienst. Na de

* **Marianne Wittebol** is politicoloog/bestuurskundige. Zij is gepensioneerd en werkzaam geweest voor gemeenten en provincies voornamelijk op het Sociaal Domein. Heeft een tiental jaren deel uitgemaakt van gemeentelijke rekenkamercommissies. Zij doet lokaal historisch onderzoek voornamelijk op sociaaleconomisch terrein vanaf eind 19e eeuw tot halverwege de 20e eeuw en publiceert daarover bij historische verenigingen.

oorlog bleek dat voorstander zijn van samenwerking met de N.V.D. grote consequenties kon hebben. In Langbroek gold dat voor de positie van gemeentesecretaris Kooij.²

Kooij heeft als secretaris van het Groene Kruis beide vergaderingen vastgelegd in het notulenboek van de vereniging. Zou hij dat ook hebben gedaan als hij zich bewust was geweest van de consequenties die dat voor hem na de oorlog bleek te hebben?

Wat was het geval? De provinciale Utrechtse Groene Kruisvereniging had begin januari vergaderd om gezamenlijk een standpunt te bepalen over aansluiting/samenwerking met de N.V.D. In Langbroek was door 'drukke werkzaamheden'

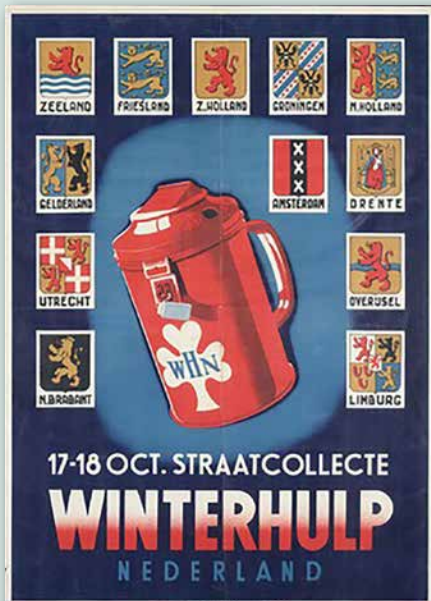
van secretaris Kooij aan die uitnodiging geen aandacht besteed. Was de aandacht van de overige bestuursleden hierop gevestigd door een artikel in *De Kaap* van 10 januari 1942? Daarin werd gemeld dat de Maarnse Groene Kruisvereniging het advies van het provinciale hoofdbestuur zou volgen en zou stemmen tegen samenwerking met de N.V.D. Of was dokter Bovenkamp door één van zijn collega's uit de omgeving erop gewezen? In ieder geval kwam het bestuur en later de leden na die provinciale vergadering bijeen om een standpunt te bepalen. In het bestuur waren Bovenkamp en twee leden pertinent tegen samenwerking. Burgemeester van Beeck Calkoen had op zich geen bezwaar tegen de samenwerking,

De Nederlandse Volksdienst

De Nederlandse Volksdienst (N.V.D.) werd opgericht door de Duitse bezetter in juli 1941. De Winterhulp was daaraan vooraf gegaan en bood financiële ondersteuning aan gezinnen. Het had als opdracht hulp en ondersteuning te bieden aan Nederlandse burgers. De burgemeesters waren per decreet tot directeur gemaakt.³ Dat het de Duitsers steeds meer ging om gelijkschakeling van Nederland als nationaalsocialistisch

land werd met de oprichting van de N.V.D. steeds duidelijker. Het was een kopie van het Duitse 'National Sozialistische Volkswohlfahrt'. Doel was: de verzorging van alle Nederlanders, uit een oogpunt van zorg voor het volk en de welvaart. In de praktijk kwam de zorg neer op steun aan slachtoffers van bombardementen, verstrekking van voedsel, kleding en babyuitzetten aan aanstaande moeders, jeugdtandverzorging en wijkverpleging. Als gevolg van de nationaalsozialistische rassenleer kwamen

gehandicapten en bejaarden niet voor zorg in aanmerking. De N.V.D. gaf alleen hulp aan Arische gezinnen. Zieken werden wel geholpen, maar ook weer alleen als ze 'ariër' waren. De organisatie van de N.V.D. werd gekoppeld aan die van de Winterhulp. En dat bracht o.a. de burgemeesters als directeur van de Winterhulp vaak in een lastig parket. Niet lang na de oprichting deed de N.V.D. pogingen samen te gaan werken met de diaconieën, armbesturen en kruisverenigingen. Hetgeen vrijwel overal mislukte.⁴

Links: **Affiche straatcollecte Winterhulp.** Collectie www.oorlogsbronnen.nl
Rechts: **Affiche N.V.D.** Collectie www.oorlogsbronnen.nl

terwijl secretaris Kooij daar een groot voorstander van was.

Tijdens de algemene ledenvergadering deelde de voorzitter mede: '... dat verschillende verenigingen thans worden ondergebracht bij den Nederlandschen Volksdienst. Met het oog hierop heeft het hoofdbestuur van de Provinciale Utrechtsche Vereniging Het Groene Kruis als haar gevoelens te kennen gegeven, dat de kruisverenigingen, die gedurende bijna drie kwart eeuw tot groote voldoening van de overheid en het Nederlandse volk hun werk hebben verricht en daarbij steeds het grootste vertrouwen hebben genoten, zich niet tot voortzetting van hun nuttigen arbeid, vooral ook in dezen tijd, kunnen binden met een organisatie als de N.V.D., die dat vertrouwen nog niet geniet. Meerderheid bestuur hiermee eens. De voorzitter deelt mee dat de meeste misschien wel alle afdelingen zich hiermee verenigen. De vergadering gaat accoord met het preadvies van het hoofdbestuur. Alleen dhr Kooij wenscht het hoofdbestuur te wijzen op de wenschelijkheid van samenwerking of overleg met de N.V.D. in belang van de vereniging.⁵

Het Groene Kruis Langbroek ging niet samenwerken met de N.V.D. Secretaris Kooij moet wel erg overtuigd zijn geweest van de juistheid van zijn opvatting, dat hij – ook toen al duidelijk was dat de overgrote meerderheid tegen samenwerking was – dit nogmaals naar voren bracht. Het standpunt van dokter Bovenkamp wekt geen verbazing. Bovenkamp had zich aangesloten bij het verzet van heel veel Nederlandse artsen tegen de politiek van gelijkschakeling door de Duitse bezetter. Als consequentie daarvan verwijderde dokter Bovenkamp in maart 1943 zijn titel arts van zijn huis en recepten. De gemeente Langbroek hield Bovenkamp in dienst als gemeente-arts.

Het lijkt erop dat de N.V.D. op een bepaalde manier wel actief was in de regio Langbroek. In hoeverre dit aansloeg in Langbroek is niet bekend. Nieuw onder het Duitse regime was dat bij een bevalling een uitkering van fl. 55,- kon worden verkregen voor hulp aan de moeder of voor de aanschaf van noodzakelijke baby kleren en spullen, de zogenaamde bevallingsuitkering. De Kaap schrijft in oktober 1942 dat is gebleken dat veel vaders na de bevalling een week vrij nemen. Het krantenartikel waarschuwt dat als mocht blijken dat de vader als kraamhulp of hulp in de huishouding optreedt maatregelen zullen volgen.

Advertentie N.V.D. in de Wijksche Courant 5 september 1942

Het artsen verzet

Het verzet van artsen tegen de gelijkschakeling plannen van de Duitse bezetter kreeg al eind 1941 vorm. De Nederlandse Maatschappij tot Bevordering van de Geneeskunst (de 'Maatschappij') – zeg maar de beroepsorganisatie van artsen en specialisten – ging samenwerken met de Duitsers. Bijna tegelijkertijd werd het Medisch Contact opgericht, een verzetsorganisatie van artsen. Deze organisatie zorgde er o.a. voor dat het merendeel der artsen hun lidmaatschap van de 'Maatschappij' opzegden. Er werden protestbrieven gestuurd en duidelijk gemaakt dat artsen niet actief zouden meewerken aan de door de Duitsers verplicht gesteld lidmaatschap van de Artsenkamer. Onder andere vanwege de opheffing van het beroepsgeheim van artsen ten opzichte van een aantal Duitse organisaties vindt op 24 maart 1943 een massale actie van huisartsen plaats. Zij verwijderden van hun naambordjes, briefhoofden en recepten hun titel arts. Werken wel door en laten hun patiënten langs komen bij een 'kwakzalver'. Vrijwel alle gemeenten houden hun artsen in dienst als gemeentarts en lijkschouwer, waarmee ze verzekerd zijn van inkomsten. Want met hun vertrek uit de Artsenkamer kregen ze geen vergoeding meer voor ziekenfondspatiënten.⁶

Hiervoor is immers gratis hulp – via de N.V.D. weliswaar – aanwezig.⁷ Ook adverteerde de N.V.D. in de Wijksche Courant, die ook in Langbroek werd gelezen.

Onrustige naoorlogse jaren tot 1950

'Loodzware jaren'

Van Liempt schetst een somber beeld van de eerste jaren na de bevrijding.⁸ Er waren talloze problemen die om een oplossing vroegen. Nederland was verarmd, veel was vernield en aan vrijwel alles was gebrek: voedsel, textiel, schoenen. En vervolgens kwam daar de oorlog in Indonesië bij. Vooral de kwestie van de collaborateurs, gevangenen en zuiveringen kon de gemoederen flink doen oplaaien. Al voor het einde van de oorlog en vlak daarna overheerste in het algemeen de opvatting dat voor landverraders in Nederland geen plaats was. En bij de zuiveringen (vaststellen of in de oorlog iemand 'goed' of 'fout' was geweest, 'stond de wens tot snelrecht op gespannen voet met die tot zorgvuldig recht'.⁹ Langbroek en Cothen kenden zo hun eigen problemen met de zuivering die ook invloed had op het Groene Kruis. De bevrijding van de Duitse bezetting bracht in Langbroek en Cothen niet enkel blijdschap. Bestuurlijk was het een onrustige periode. Burgemeester Van Beeck Calkoen (Langbroek en Cothen) en gemeentesecretaris Kooij (Langbroek), beiden bestuurslid van het Groene Kruis, waren 'gestaakt' (geschorst) om hun rol tijdens de bezetting te onderzoeken. Van Beeck Calkoen werd al snel 'gezuiverd', maar ging direct daarna met pensioen. De burgemeester en gemeentesecretaris waren belangrijk geweest voor het reilen en zeilen van het Groene Kruis. Van Beeck Calkoen was bestuurslid sinds de oprichting in 1914 en gemeentesecretaris Kooij van Langbroek was bijna 30 jaar penningmeester/secretaris. Beiden stelden zich in 1946 niet meer verkiesbaar voor een bestuursfunctie. Opvallend is de waardering die werd uitgesproken voor het werk en de inzet van voormalig secretaris Kooij. Zijn zuiveringsproces zou zich nog twee jaar voortstelen. Het moet een behoorlijke indruk gemaakt hebben in Langbroek en Cothen. Het Groene Kruis kunnen we via de notulen pas weer volgen vanaf oktober 1946. De vertrouwde dokter Bovenkamp vertrok in 1947. Dokter Punt nam zijn plaats in en werd voorzitter. In datzelfde jaar trad ook de nieuwe burgemeester Van Dobben de Bruijn tot het bestuur toe. Die eerste jaren na de oorlog zijn slecht gedocumenteerd. En ook in kranten is niet veel te

vinden. Tot eind 1949 kwam het ritme van ieder jaar een algemene ledenvergadering en regelmatig bestuursvergaderingen er nog niet in. Geregeld werd voor een algemene ledenvergadering een jaartje over geslagen. En het bestuur kwam tot 1950, ondanks de flinke financiële problemen slechts zeven keer bij elkaar. Vanaf 1950 is sprake van meerdere bestuursvergaderingen per jaar en een jaarlijkse algemene ledenvergadering.

Wijkzuster Krol

In 1948 was zuster Krol 20 jaar in dienst bij het Groene Kruis van Langbroek en Cothen. Uit alles blijkt dat men zeer tevreden was over de zuster. Zij deed haar werk nog altijd op de fiets, al zal haar astma af en toe in de weg hebben gezeten bij de flinke afstanden die ze regelmatig moest afleggen om patiënten te bezoeken. In 1946 vreesde dokter Bovenkamp zelfs dat ze niet lang meer in dienst zou blijven vanwege haar gezondheid. Dat had hij mis. Zuster Krol bleef tot haar pensioen in 1951. Telefoon kreeg zij pas tegen het einde van haar loopbaan. Voor de opvolging van zuster Krol wilde men op zoek naar een jonge wijkverpleegster. Dat maakte de discussie over een eigen wijkgebouw met huisvesting voor een zuster weer actueel. Voor nieuwbouw concludeerde het bestuur was geen geld beschikbaar. Uitgekeken zou worden naar een bestaande woning. Hoe geliefd zuster Krol was bleek wel bij haar pensionering. De Kaap deed er uitgebreid verslag van. Bestuur en de commissie voor de wijkverpleging namen afscheid van haar in een aparte bijeenkomst. Mevrouw De Beaufort bracht allerlei gebeurtenissen uit het verleden in herinnering, zo schreef de krant. Helaas is daar geen verslag van bewaard gebleven. Mevrouw De Beaufort benadrukte dat de zuster door 'haar ijverige plichtsbetrachting en haar tactvol optreden steeds meer inwoners aan zich wist te binden.' Als cadeau ontving zuster Krol een boekenkast. Een informele afscheidsreceptie georganiseerd door – zoals de krant schreef – een aantal dames gaf de zuster een fonkelnieuwe fiets cadeau en een enveloppe met inhoud.¹⁰ In de week na deze bijeenkomst hield de zuster vier keer een uur ontvangst voor hen die persoonlijk afscheid van haar wilden nemen. Met de pensionering van zuster Krol werd een tijdperk afgesloten. De zuster had met haar optreden het pleit gewonnen voor het Groene Kruis. In een tijd dat het Langbroekse Groene Kruis nog allerminst een vereniging 'voor allen, door allen' was en de elite de gang van zaken domineerde.

Langs deze weg zeg ik allen vriendelijk dank, die hebben bijgedragen aan het prachtige cadeau, mij bij mijn afscheid aangeboden.

Het is mij helaas niet mogelijk van ieder persoonlijk afscheid te komen nemen.

Gaarne zal ik daarom ieder, die mij wenst te komen groeten, ontvangen in de week van 2 t/m 6 April, telkens tussen 3 en 4 uur 's nam.

Zuster G. Krol

Langbroek, Maart 1951

De Kaap 30
maart 1951

Wijksche
Courant

Bezoekt ZATERDAG 31 JULI tussen 2.30 en 10 uur de BAZAR, welke ten bate van het Groene Kruis, afd. Langbroek, Cothen en Omstreken, gehouden zal worden in

het prachtige park van het landgoed „Sandenburg” te Langbroek.

Gelegenheid tot theedrinken.

Financiën

Het was kwakkelen met de financiën in deze jaren. Vrij snel na de oorlog werd de vereniging geconfronteerd met een flinke salarisverhoging (van fl. 1600 naar fl. 2150 per jaar) en verhoogde pensioenverzekering van de zuster als gevolg van rijksregels. Geen onlogische ontwikkeling, want in het algemeen stegen de salarissen in die naoorlogse jaren. Hoge particuliere bijdragen vielen. De begroting van 1947 liet een flink tekort zien. Er moest wat gebeuren. Er werd kraamgeld ingevoerd van fl. 7,50 per tien dagen, het entreegeld ging omhoog en de contributie ging van fl. 1,- naar fl. 3,- per jaar. In de daaropvolgende jaren durfde men een contributieverhoging niet aan. De leden werd wel verzocht meer dan fl. 3,- bij te dragen. Argument om niet verder te verhogen was steeds dat de mensen met een laag inkomen het niet meer konden betalen. Maar in het nabijgelegen Cothen had het katholieke Wit-Gele Kruis al in de twintiger jaren een contributie naar inkomen ingevoerd.¹¹ Een voorstel van de voorzitter om ook een tarief voor afleggen en langdurige verpleging in te voeren haalde het niet. Met als argument dat meestal bij afleggen al een bedrag geschonken werd voor het Groene Kruis. De beide gemeenten gaven hogere subsidies. Toch bleef het Langbroekse Groene Kruis steeds afhankelijk van speciale acties, zoals bijvoorbeeld de bazaars, zoals die ook door andere verenigingen gehouden werden. Die van Langbroek lijken op basis van de krantenberichten wel meer 'allure' te hebben gehad. Zolang mevrouw De Beaufort, als voorzitter van de commissie voor wijkverpleging, de bazaars organiseerde vonden ze plaats in de Oranjerie op het landgoed van Van Lynden van Sandenburg en werd er in de kranten ook behoorlijk reclame voor gemaakt. In juli 1948 schreef De Kaap: 'Vooral voor de vele in deze omgeving verblijvende pension- en logeergasten is dit overigens een unieke gelegenheid eens een

bezoek te brengen aan het park "Sandenburg", dat anders voor het publiek gesloten is en waar thans bovendien gelegenheid tot theedrinken zal bestaan. Pensionhouders zullen zeker hun gasten een plezier doen, door hen op deze gelegenheid opmerkzaam te maken, ze kunnen nu een kijkje nemen in een van Nederlands mooiste kasteeltuinen.' Voor het binnenhalen van geld mikte men dus niet alleen op de eigen bevolking, maar dus ook op vakantiegangers, die mogelijk over een ruimere beurs beschikten.

De voortdurend grote tekorten bij het Langbroekse Groene Kruis moeten toch vooral voortgekomen zijn uit de aarzeling om de contributies te verhogen. Al valt dat zonder inzicht in de in archieven ontbrekende jaarrekeningen niet met zekerheid te zeggen. De rijksoverheid had eind veertiger jaren via subsidies een deel van de salarissen van de wijkzusters overgenomen. Dat kwam voort uit een grotere bemoeienis met de gezondheidszorg. De uitvoering werd niet door het rijk gedaan maar voor een deel uitbesteed aan de kruisverenigingen. Die stonden als verzuielde organisaties dichter bij mensen. In 'Zuster over de vloer' wordt op basis daarvan geconcludeerd: 'De financiële problemen van voor de oorlog, toen ze nog loterijen en fancy fairs moesten organiseren om aan geld te komen, waren voorbij.'¹² Daar was dus bij het Groene Kruis Langbroek geen sprake van.

Schapenactie

De schapenactie is een unieke en bijzondere manier die het Groene Kruis Langbroek vond om haar financiën aan te vullen. In 1948 toen de begroting weer nauwelijks rond te krijgen was, stelde bestuurslid Damen, voor om een schapenactie te houden. Het kwam erop neer dat men in het voorjaar op de markt in Utrecht 25 lammeren kocht, die uitplaatste bij veehouders, die voor de schapen zorgden. Later konden de opgefokte

De Kaap
10 april
1948

De Kaap
15 januari
1949

lammeren als schapen worden verkocht en ging de opbrengst naar het Groene Kruis. De schapen-actie werd herhaald tot 1960. In de loop van de vijftiger jaren wilde men niet enkel de veehouders belasten en, kwam er een 'kippenactie' bij. Pluimveehouders werd gevraagd de geschatte jaaropbrengst van één of meer kippen aan het Groene Kruis te doneren. Voor zover na te gaan heeft de 'kippenactie' slechts enkele jaren gelopen.

De vijftiger jaren: langzaam op weg naar een vereniging van "Voor allen, door allen"

Opvolgster zuster Krol vertrekt snel, zuster Robijns komt

Half maart 1951 was zuster Krol met pensioen gegaan. De benoeming van zuster G. v.d. Brink werd geen succes. Al na een maand nam zij ontslag en vertrok per 1 augustus 1951. De officiële reden voor het nemen van ontslag was dat zij in het oosten van het land samen met haar zuster de functie van wijkzuster kon vervullen. De werkelijke reden zal anders zijn geweest. Vond zij de huisvesting – inwoning bij een Langbroekse weduwe – niet ideaal? Of het gebrek aan contact met het bestuur? Voorheen regelde de Commissie van Toezicht voor de Wijkverpleging het contact met de zuster. Met het vertrek van zuster Krol was de voorzitter van de commissie mevrouw De Beaufort baronesse Van Boetzelaer gestopt. Of de commissie toen meteen met haar werkzaamheden is gestopt is niet duidelijk, maar het lijkt er wel op.

In augustus 1951 kwam zuster Robijns. Ook zij deed haar rondes nog altijd op de fiets. Had eenmaal in de drie weken een vrij weekend, waarvoor ze vervanging zelf moest regelen. Ze had drie weken vakantie per jaar. Voor het overige moet ze zoals gebruikelijk is bij de wijkzusters altijd klaar staan. Veel komen we over het werk

van deze zuster niet te weten. Eerder werd in notulen van de jaarvergadering nog wel aangegeven hoeveel bezoeken de zuster had afgelegd en hoeveel verplegingsartikelen waren uitgeleend. In deze periode vermeldde de notulen alleen nog dat het jaarverslag werd voorgelezen. De opdracht die zuster Robijns kreeg een betere registratie bij te houden van de uitgeleende artikelen en bij uitlenen te controleren of sprake was van lidmaatschap, doet vermoeden dat zuster Krol wat soepel is omgegaan met de regels. Door het gebrek aan rechtstreeks contact bracht zuster Robijns haar wensen en zorgen per brief kenbaar aan het bestuur.

Een initiatief van de toneelvereniging uit Overlangbroek om – wat wij nu een benefietvoorstelling zouden noemen – een voorstelling te geven om geld in te zamelen voor de aanschaf van een bromfiets voor de zuster, werd in het bestuur lauw ontvangen. Men wilde eerst wel eens zien wat de opbrengst was voordat toezeggingen werden gedaan. De voorstelling bracht volgens de Wijksche Courant fl. 255,- op, die aan het Groene Kruis Langbroek werden overhandigd.¹³ Niet genoeg om een bromfiets aan de schaffen. Eind 1955 kondigde zuster Robijns haar ontslag aan, omdat ze trouwplannen had.

Na haar ontslag onderhandelde Zuster Robijns over vergoedingen voor zelf aangeschafte spullen en rekeningen voor de telefoonkosten. Dat duurde tot mei 1956. Met enkele eisen ging het bestuur akkoord. De irritatie nam in de loop der tijd toe, zoals blijkt uit de notulen van 8 mei 1956: 'Algemeen was het bestuur van gevoelen dat deze vordering niet geheel redelijk was en gezien de minder prettige ervaringen met haar, bij het beëindigen van haar diensttijd alhier, werd besloten de vordering af te wijzen en dit haar duidelijk te laten weten, hetwelk inmiddels is geschied.'¹⁴ Neer het zal geen prettige ervaring zijn geweest voor het bestuur al die achteraf gestelde eisen. De andere kant is dat wij ons nauwelijks kunnen voorstellen dat er meer dan vier jaar tussen de zuster en haar werkgever, het bestuur, geen rechtstreeks contact lijkt te zijn geweest. En dat in een beroep waar lange dagen werden gemaakt en men bijna 7/7 24 uur per dag beschikbaar moest zijn.

Dokter Punt zet aan tot veranderingen

Het specifieke wat elitaire karakter van het Groene Kruis Langbroek is eerder benoemd. Dokter Punt die in 1947 dokter Bovenkamp opvolgt begon met complimenten aan zijn voorganger over de goed georganiseerde afdeling die hij

VEREENIGING HULP AAN KRAAMVROUWEN -- ZEIST

Wat - indien mogelijk -- voor moeder en kind in huis moet zijn :

Luiermandje.

- 1 fleschje slaolie b.v. 100 gr. (oppassen met doorvetten)
- 1 stukje sterk veterband, $\frac{1}{2}$ c.m. breed (niet smaller)
- 1 " zeep (karnemelkzeep of derg.) op schoteltje of open bakje
- 1 strooibus met talkpoeder
- 12 veiligheidsspelden in 2 soorten (24)
- 6 navelbandjes, 8 c.m. breed, 45 c.m. lang (8)
- 4 onderhempjes (6) (flanel of gebreid)
- 4 hempjes (6)
- 12 luiers 80 c.m. in het vierkant (36)
- 4 wollen of molton luiers (8)
- 4 truitjes of ponnetjes (8)

Nieggje.

- een matrasje, gevuld met alpengras of varens
- een plat kussentje
- 4 lakentjes (2 onderla kentjes en 4 bovenlakentjes)
- 5 sloopjes (6)
- 1 zeiltje
- 6 molton onderleggers (12)
- 2 wollen dekentjes

Badje voor dagelijkse waschbeurt
kleine kom

Waschhandjes, verschillend voor boven en onder

- 2 voor de moeder (4)
- 2 voor het kind (4)

Voor de moeder ten minste 2 verschooningen met schrudersluiting
3 sluitlakens (4) 135 c.m. lang en 30 c.m. breed van katoen
of gerstekorrel (event. later voor luiers te gebruiken)
12 doeken niet dubbel genaaid (18) (voor het gebruik uitkoken)

Een kruik voor de moeder en een kruik voor het kind, met flanelen
kruikenzakjes.

Gaasjes 16/16

Watten 2 maal 100 gram

Lysol

Een flinke voetenbank of stoof

Voor de moeder is verder nog noodig : een bedzeil en een ondersteek,
welke artikelen ook in bruikleen worden gegeven door vereenigingen
als : het Groene Kruis, het Wit-gele Kruis.

De voorste cijfers geven aan, wat er ten minste zijn moet, de tusschen
haakjes geplaatste cijfers wat wenschelijk is.
In vele gevallen, vooral als niet alles in huis gewasschen wordt,
zal nog meer noodig zijn, bijv. $1\frac{1}{2}$ of 2 maal het achterste getal.

Alles moet vooruit gewasschen worden.

Consultatie-bureau voor Zuigelingen

te Langbroek

Naam Antje v Harn No. 11

Geboorte { datum 24/3 1943 Jaar 1943
gewicht 2200 gram

B. Deze kaart steeds meebrengen!

DATUM	GEWICHT	OPMERKINGEN
<u>16/7</u>	<u>9900</u>	
<u>27/8</u>	<u>9950</u>	
<u>10/9</u>	<u>10040</u>	
<u>8/10</u>	<u>1150</u>	
<u>22/10</u>	<u>11050</u>	
<u>14/11</u>	<u>10810</u>	
<u>11/12</u>	<u>11070</u>	

ZIEKE of van eenigerlei BESMETTELIJKE ZIEKTE
VERDACHTE kinderen mogen het consultatiebureau
NIET bezoeken!

Consultatie-bureau voor Zuigelingen

te Dron

Naam Antje v Harn No. 824

Geboorte { datum 27-3-1942 Jaar 1942
gewicht 2200

N.B. Deze kaart steeds meebrengen!

DATUM	GEWICHT	OPMERKINGEN
<u>28-4</u>	<u>2850</u>	
<u>12-5</u>	<u>3200</u>	
<u>26-5</u>	<u>3620</u>	
<u>9-6</u>	<u>3900</u>	
<u>23-6</u>	<u>4450</u>	
<u>21-7</u>	<u>5520</u>	
<u>18-8</u>	<u>5960</u>	
<u>15-9</u>	<u>6550</u>	
<u>13-10</u>	<u>—</u>	
<u>21-10</u>	<u>7600</u>	
<u>9-11</u>	<u>7940</u>	

ZIEKE of van eenigerlei BESMETTELIJKE ZIEKTE verdachte
kinderen mogen het consultatiebureau niet bezoeken!

Controle kaarten consultatiebureau Antje van Harn. Privécollectie mevrouw Annie Marree-van Harn, te Langbroek

aantrof. Daarvan had hij veel profijt bij zijn werk als huisarts, zo meldde hij. Maar na een aanloop periode uitte hij zijn zorg over de financiën en de geringe betrokkenheid van de leden. In maart 1950 op de ledenvergadering zei de dokter: 'Over 't geheel is er te weinig belangstelling voor de zo nuttige vereniging het Groene Kruis, zooals ook hedenavond weer blijkt uit de geringe opkomst. Velen waarden pas het bestaan van de vereniging wanneer ze de hulp nodig hebben. Laten ze niet minder waarden, wanneer ze 't voorrecht genieten de hulp niet nodig te hebben en tonen zoveel gemeenschapsgevoel te bezitten dat ze 'n behoorlijke contributie betalen om de ver. in stand te houden. De contributies zijn te laag en de ver. moet het hoofd boven water zien te houden met bijzondere giften en acties.¹⁵ Verhoging van de contributies is noodzakelijk voor een gezonde financiële basis, aldus de dokter. En onder de kop

De Kaap 15
april 1950

'Het Groene Kruis heeft grootse plannen' stelde de dokter in de krant: 'In ons dorp bestaat grote behoefte aan een eigen wijkgebouw. Dit gebouw is nodig voor de huisvesting van de straks te benoemen nieuwe wijkverpleegster, voor het magazijn van de verplegingsartikelen, het houden van consultatiebureau voor zuigelingen, moedercursussen, en EHBO-cursussen.¹⁶ Daarvoor moest een bouwfonds worden gesticht, waarin alle extra inkomsten zouden worden gestort. De gewone uitgaven voor het normale Groene Kruiswerk zullen volgens dokter Punt uit de gewone inkomsten gedekt moeten gaan worden. Het zou nog vele jaren duren eer dat daadwerkelijk het geval was. Maar het wijkgebouw kwam er.

Wijkgebouw

De door Dokter Punt bepleitte contributieverhoging blijft andermaal uit. De benadering bleef een persoonlijk beroep om meer bij te dragen dan de minimumcontributie van fl. 3,-. Het bouwfonds daarentegen vulde zich redelijk snel nu de inkomsten uit bazaar, schapenactie en verlotingen daarin werden gestort. In juli 1952 bespreekt het bestuur een brief van zuster Robijns die wijst op

Dokter Punt opent het wijkgebouw van het Groene Kruis, De Kaap 6 november 1953

‘... de onhoudbare toestand welke voortvloeit uit het feit, dat het magazijn van verplegingsartikelen nog steeds is gevestigd op de zolder van een koetshuis op Sandenburg.’¹⁷ De artikelen hebben daar, aldus de zuster, flink te lijden. Dit zet de discussie over een eigen wijkgebouw weer op de agenda. En dan gaat het snel. In december 1952 machtigde de ledenvergadering het bestuur verder te gaan met de oprichting van een wijkgebouw voor het Groene Kruis. Nog geen jaar later werd het wijkgebouw feestelijk geopend onder overweldigende belangstelling. Tussen de ledenvergadering van december 1952 en een bestuursvergadering van september 1953 zijn er geen genotuleerde vergaderingen geweest. Toch moet er vreselijk hard gewerkt zijn. Dokter Punt dankte dan ook in zijn openingstoespraak ‘de velen, die, op welke wijze dan ook, hadden medegewerkt bij de totstandkoming van dit fraaie nieuwe gebouw en aan allen, die geheel belangeloos op zo enthousiaste wijze hulp hadden geboden bij de inrichting.’¹⁸ Het Groene Kruis was inmiddels echt op weg naar een vereniging “Voor allen, door allen”. Al bleek die weg in de loop van de vijftiger jaren nog moeizaam en zakte het enthousiasme voor deelname aan ledenvergaderingen weer in. Met de komst van het eigen wijkgebouw hoopte dokter Punt dat het nu ook zou lukken moedercursussen te organiseren. Door gebrek aan belangstelling wilde dat tot die tijd in Langbroek en Cothen niet van de grond komen. Het was ijdele hoop. Het sloeg niet aan bij de Langbroekse

Het Groene Kruis gebouw nu, foto M. Wittebol

Het Groene Kruis gebouw met daarnaast de brandweerkazerne bij de opening in 1953, De Kaap 6 november 1953

bevolking. De persoonlijke benadering van zuster Krol en later zuster Bos werkte wel. De deelname aan ledenvergaderingen bleef minimaal. Grotere acties daarentegen werden bijna altijd een succes. Nog voor de opening van het wijkgebouw vroeg één van de leden zich af of in plaats van het afsluiten van een hypotheek op het gebouw bij een bank, ook was geprobeerd renteloos geld aan te trekken. Dat had het bestuur wel geprobeerd, maar was haar niet gelukt. Aan

Consultatiebureau bij het Groene Kruis gebouw, RAZU toegang 237

het eind van de ledenvergadering van oktober 1953 werd besloten een commissie in te stellen, die het alsnog zou proberen dit voor elkaar te krijgen. Binnen een jaar kon aan de leden gemeld worden dat het die commissie was gelukt om renteloze aandelen aan te trekken voor het totale hypotheekbedrag van fl. 12.000, -. In de loop der jaren zou blijken dat dit een gouden greep was geweest. Want met grote regelmaat bleek dat als een 'aandeel' verviel en terugbetaald zou moeten worden door de vereniging, de aandeelhouder het bedrag aan de vereniging schonk.

Vrouwen in het bestuur

In november 1946 was uit het niets mevrouw de Bel-Paris uit Cothen in het bestuur gekozen. Er lag geen voordracht vanuit het bestuur aan ten grondslag. Het werd geen succes. Anderhalf jaar na haar benoeming was zij nog geen enkele keer op een bestuursvergadering aanwezig geweest. Als reden gaf zij aan dat de reis in de avond van

Cothen naar Langbroek te bezwaarlijk was. Maar ook na het aanbod van dokter Punt haar op te halen en terug te brengen, bleef zij ontbreken op de bestuursvergaderingen. In maart 1948 stelde zij zich niet meer beschikbaar voor een bestuursfunctie. Wat was hier aan de hand? Zoals gezegd was zij niet voorgedragen door het bestuur maar hadden de bezoekers van de ledenvergadering groot vertrouwen in haar. Kon zij om die reden geen nee zeggen?

Het duurde tot 1953 eer het onderwerp vrouwen in het bestuur weer aan de orde kwam. In september 1953 constateerde dokter Punt dat de Commissie voor de Wijkverpleging 'op nonactief is geraakt', zoals hij het uitdrukte. Kwam het door het vertrek van mevrouw De Beaufort baronesse Van Boetzelaer uit deze commissie? In ieder geval lijkt het dokter Punt wenselijk om het bestuur met 'dames' uit te breiden, omdat dit het contact tussen zuster en bestuur ten goede zal komen. Besloten werd allereerst de dames van de voorma-

lige Commissie voor Wijkverpleging te vragen of zij in het bestuur willen komen. En daarnaast nog enkele andere vrouwen te vragen. Het bestuur was sinds de oorlog voor het merendeel samengesteld uit middenstanders en veehouders. Uit de notulen van eind 1954 blijkt het bestuur te zijn uitgebreid met vijf vrouwen. Voornamelijk vrouwen uit de elite: mevrouw M.W. de Beaufort baronesse de Vos van Steenwijk, mevrouw F.E. van Beeck Calkoen-Wttewaal, gravin L.H. van Lynden van Sandenburg-Labouchere, mevrouw P.T. van Dobben de Bruijn-van Emst en mevrouw C. Hoogland-van Lunteren. Het bestuur bestond daardoor uit 15 leden. Iedereen met een beetje bestuurservaring weet dat een bestuur van 15 leden niet echt werkbaar is. Een voorstel tot vorming van een kernbestuur eind 1954 verbaast dan ook niet. Het kernbestuur bestond vervolgens enkel uit mannen.

Geen gemakkelijke tijden voor het bestuur

Ook dokter Punt vertrekt weer. Burgemeester Van Dobben de Bruijn optredend als tijdelijk voorzitter maakte van de gelegenheid gebruik om veranderingen voor te stellen: De Beaufort vragen voorzitter te worden en de functie secretaris/penningmeester te splitsen, omdat het te veel werk was geworden voor één persoon. De functie was daardoor niet erg geliefd meer. De burgemeester legde ook contact met de tandarts uit Wijk bij Duurstede om spreekuren in het Groene Kruisgebouw te gaan houden. Dat lukte, al was er in de

loop der jaren geregeld discussie over de hoogte van de huur. De ledenvergaderingen werden nog steeds slecht bezocht. Daarover merkte de burgemeester op 'dat de wijkverpleegster haar werkzaamheden voornamelijk in de gezinnen, d.w.z. het domein van de huisvrouwen, verricht en dat het daarom verheugend zou zijn als de algemene ledenvergaderingen ook door dames bezocht zouden worden.'¹⁹ Het blijft nog tot 1959 een loze wens. Het bestuur werd te veel in beslag genomen door allerlei praktische zaken. Het bleek voor een vrijwillig bestuur niet gemakkelijk een gebouw te beheren en te onderhouden. Het vraagt meer van de secretaris en de penningmeester. Om de functies aantrekkelijker te maken werd voorgesteld de vergoeding die vanaf het begin in 1914 altijd fl. 25,- per jaar was gebleven te verhogen naar fl. 75,- per jaar voor ieder van de functies. Beiden kregen te maken met de steeds veranderende rijksregels voor de salariering van de zuster en de secundaire arbeidsvoorwaarden. Daarover werd met enige regelmaat geklaagd. De nieuwe secretaris vond de beloning te laag en bleef slechts twee jaar aan. Kortom het rommelde enkele jaren flink in het bestuur. Deze periode eindigde met De Beaufort als voorzitter, van Dobben de Bruijn die in 1955 vertrekt en de nieuwe huisarts Nijenhuis als vicevoorzitter. In 1955 was er weer een groot financieel tekort en werd weer de oplossing in een schapenactie gevonden. En per januari 1956 kwam zuster Bos.

Noten

1 Regionaal Archief Zuid-Oost Utrecht te Wijk bij Duurstede (RAZU) toegang 195 Vereniging Groene Kruis Langbroek-Cothen 1914-1984, inv.nr. 1

2 In het kader van dit artikel wordt niet verder ingegaan op de staking van secretaris Kooij en de daarbij behorende verdere ontwikkelingen. Zo mogelijk wordt dit later in een apart artikel uitgewerkt.

3 L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog. Deel 6, eerste helft*. (Amsterdam 1975) pag. 489 t/m 497; Marianne Wittebol, 'Winterhulp buurtschap Vianen 1940-1945', *Tijdschrift Historische Vereniging het Land van Brederode* 44-1, p 28-35; verder lezen over de Winterhulp in het

Kromme Rijn gebied: H. Smit, *Sporen van de Tweede Wereldoorlog. Verslag van een zoektocht door de gemeentelijke archieven in het gebied van Kromme Rijn en Utrechtse Heuvelrug*. (Nijkerk 2018)

4 Nationaal Archief, toegang 2.19.070.01. Zie de inventarisbeschrijving

5 RAZU toegang 195, inv.nr. 1

6 De Jong deel 5, deel 1 428-435/438,

De Jong 7, deel 1, 544

7 De Kaap, 10 oktober 1942

8 Ad van Liempt, *Na de bevrijding. De loodzware jaren 1945-1950* (Amsterdam 2014 4^e)

9 J.C.H. Blom, Jaren van tucht e ascese. Enige beschouwingen over de stemming in Herrijzend Nederland (1945-1950), in

J.C.H. Blom, *Crisis, bezetting en herstel*, (Rotterdam 1989), p184-219

10 De Kaap, 30 maart 1951

11 RAZU toegang 142 Vereniging het Wit-Gele Kruis Cothen en Neerlangbroek, inv.nr. 1

12 E. Rensman en L. van der Schoor, Zuster over de vloer. *Thuiszorg toen en nu.*, (Bunnik 2013), p 101/102

13 Wijsche Courant 1955, p. 54

14 RAZU, toegang 195, inv.nr. 1

15 RAZU toegang 195, inv.nr. 1

16 De Kaap, 15 april 1950

17 RAZU toegang 195, inv.nr. 1

18 De Kaap, 6 november 1953

19 RAZU, toegang 195, inv.nr. 1

De dam bij Wijk en het Kromme Rijngebied in de middeleeuwen

Op 9 september 2022 werd het boek *De dam bij Wijk en het Kromme Rijngebied in de middeleeuwen* gepresenteerd tijdens het symposium van het RAZU in een vol Theater Calypso in Wijk bij Duurstede. Onder de aanwezige toehoorders bevonden zich maar liefst vijf burgemeesters en de dijkgraaf. Burgemeester Iris Meerts van Wijk bij Duurstede leidde als dagvoorzitter met de stopwatch in de hand het programma. Medeauteur Ad van Bemmelen overhandigde een exemplaar aan dijkgraaf Jeroen Haan van het Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden. Hierna kon onder het genot van een hapje en drankje het boek worden aangeschaft dan wel de bij voorintekening bestelde exemplaren worden opgehaald.

Hoe goed is dit boek, welke bijdrage levert het aan de geschiedenis van het Kromme Rijngebied en waarom moet je dit in huis hebben? Laten we met de deur in huis vallen. Het

nieuwe boek *De dam bij Wijk, het Kromme Rijngebied in de middeleeuwen* is van topklasse. Het ziet er heel verzorgd uit, is uitstekend vormgegeven en wie het opent voelt zich direct uitgenodigd om te gaan lezen of de mooie afbeeldingen te bekijken. Dit boek mag niet ontbreken op uw boekenplank. Het boek dat is geïnspireerd op het standaardwerk *Het Kromme Rijngebied in de Middeleeuwen*, C. Dekker (1983) weet de kennis uit deze 'Dikke Dekker' goed te vertalen in een leesbaar modern boek. Ook is het aangevuld met nieuwe inzichten en onderzoek. En ondanks dat elke bladzijde van het boek vol met informatie en inzichten zit, blijft het standaardwerk van Dekker onmisbaar voor historici. Precies zoals de makers van dit nieuwe boek zich hebben voorgesteld.

Dankzij de illustraties van cartograaf Eddie Poppe en de prachtige vormgeving van het boek wordt een breder publiek bereikt. En dit publiek krijgt diepgang. De schrijvers van dit boek zijn toonaangevende specialisten op hun vakgebied en nemen allen een hoofdstuk voor hun rekening. Je leest dit boek niet van begin tot eind, maar je duikt in het hoofdstuk waar je interesse op dat moment naar uitgaat. Eigenlijk zijn het meerdere boeken in één boek. Hierbij is het overigens wel gelukt om de goede samenhang tussen de hoofdstukken te bewaken.

Goed onderzoek doen is één, maar goed opschrijven en duidelijk maken aan de lezer is een andere gave. De schrijvers zijn hierin geslaagd. Het eerste hoofdstuk komt van fysisch geograaf Kim Cohen, die thuis is in paleografische reconstructies. De lezer wordt direct de diepte in gezogen en jargon wordt niet geschuwd. Voor de start van het boek is dit misschien iets teveel van het goede. Gelukkig volgt halverwege het hoofdstuk de beschrijving van het door de rivieren gevormde landschap in ons aandachtsgebied en komen interessante feiten tevoorschijn. De bijdrage van Cohen is een aanvulling op de geschiedschrijving van het Kromme Rijngebied die ontbreekt in de publicatie van Dekker uit 1983.

Archeoloog Jan van Doesburg en historicus Jan

Huizing gaan in op de machtsverhoudingen rond het jaar 1000. Zij nemen daarvoor een logische aanloop vanaf de Romeinse tijd. De beschrijving is breed, volledig en in kaders worden historische begrippen toegelicht, zodat ook het geïnteresseerde publiek kennis maakt met de begrippen uit die tijd. De auteurs benoemen tevens de plaatsen in het huidige het Kromme Rijngebied die worden genoemd in de tiende-eeuwse bisschoppelijke goederenlijst. Dat is een risico want van niet van alle namen is de exacte ligging bekend en er zitten nu enkele verrassingen bij.

Hoofdstuk drie is geschreven door sociaal geograaf Ad van Bemmelen en mag voorzichtig zonder afbreuk te doen aan de andere auteurs, als kern van het boek worden beschouwd. Het hoofdstuk beslaat 64 pagina's (30% van de geschreven tekst). Sterk van de auteur is hoe hij schematisch het model van het ontginnen uitlegt en deze weet te projecteren op de ontginningen in Langbroek en Schalkwijk. Het hoofdstuk van Van Bemmelen is zeer volledig en een boek op zichzelf. Bij ontginning hoort een goede afwatering en historicus en archivaris Kay van Vliet beschrijft de aanleg van de Vaartsche Rijn en de gevolgen voor de waterhuishouding. Hij neemt ons mee naar het Nieuwegein van de middeleeuwen, waarbij het gebied ten oosten van de Vaartsche Rijn tot het Kromme Rijngebied wordt gerekend. Van Vliet brengt overzicht in de complexe waterkundige situatie die hier is ontstaan na het afdammen van de Rijn bij Wijk bij Duurstede.

Historisch geograaf Hans Renes en bouwhistoricus Taco Hermans bekijken de dorpen, huizen en kastelen. Een zeer leerzaam hoofdstuk vol met interessante feitjes en weetjes, waarbij diverse begrippen duidelijk worden. Interessant is de behandeling van de plaatsen waardoor het ontstaan duidelijk wordt. De schrijvers komen met de prachtige vondst dat het dorp 't Goy/Oostrum (tegenwoordig Goysedorp genoemd) een kiemcel is die in het beginstadium is blijven steken en een indruk geeft hoe andere dorpen er rond het jaar 1500 uit hebben kunnen zien. Toch is het jammer dat het dorp Houten (Haltna) meerdere keren in het boek op de Houtense stroomrug wordt gepositioneerd en niet op de Jutphase stroomrug. Mogelijk is daarbij geleund

op Dekker die dit ook doet. De kaart met ingetekende kastelen en omgrachte huizen toont tevens verrassende namen, waarover we wel meer zouden willen weten. En waarom ontbreekt kasteel Oud Wulven en is boerderij de Stenen Kamer in 't Goy een omgracht huis? Als toegift in het boek geven de auteurs Renes en Van Doesburg een beschrijving van de geschiedenis van de enige stad in het gebied. Deze begint bij Dorestad en eindigt bij Wijk bij Duurstede. Dit overzicht is eigenlijk meer dan een bijlage, maar gezien de grootte en diepgang van de andere hoofdstukken is het weer te begrijpen dat dit geen volwaardig hoofdstuk is geworden.

Samengevat

We hebben te maken met een prachtig boek, dat niet mag ontbreken. De auteurs hebben een zeer leesbaar overzicht gemaakt dat door toekomstige onderzoekers kan worden gebruikt als startbasis voor verder geschiedkundig regionaal en lokaal onderzoek. Maar waarbij de toekomstige onderzoekers wel kritisch naar de details moeten kijken als ze op macroniveau met de lokale geschiedenis aan de gang gaan. Eigenlijk vat auteur Van Bemmelen het goed samen aan het eind van zijn hoofdstuk: 'Het boek van Dekker staat als een huis. Anderen hebben de bevindingen van Dekker met nieuwe invalshoeken en met gebruik van onderzoeksmethodieken verbreed en aangevuld. Onderzoeksvragen worden beantwoord en nieuwe vragen dienen zich aan.' Vol verwachting wordt uitgekeken naar de digitale versie van de grote kaart achter in het boek. De verschillende lagen kunnen hierbij afzonderlijk of in samenhang met elkaar worden bekeken en bestudeerd, waardoor een nog beter beeld van het Kromme Rijngebied wordt verkregen.

> *Frank Magdelyns/Saskia van Ginkel-Meester*

A.A.E. van Bemmelen e.a.

Historische Reeks van de Historische Kring Tussen Rijn en Lek, nr 23

Hardcover, 256 pagina's met inlegkaart, € 25,00
ISBN 9789464550191

Nieuw vikingschip in aanbouw

Op 15 april 2021 is vanuit de scheepswerf in de Vikinghal in Wijk bij Duurstede een replica van een vikingschip, de Dorestad-1, succesvol te water gelaten.¹ Daarna viel er voor de ruim 30 vrijwilligers, die hier meer dan twee jaar aan hadden gewerkt, een enorm gat. Het was een hechte groep geworden die met veel plezier en intussen met heel veel kennis en kunde van de scheepsbouw in de middeleeuwen ruim 9000 uren had samengewerkt.

Bij de tewaterlating was ook Luit van der Tuuk conservator van het museum Dorestad aanwezig. Hij is expert op het gebied van de vroege Middeleeuwen, deed veel onderzoek en schreef boeken over bijvoorbeeld de Vikingen. Van der Tuuk bedacht dat hij deze vakbekwame enthousiaste bouwers zou moeten vragen of ze voor het nieuwe Museum Dorestad ook een vikingschip wilden bouwen, waarmee de bezoekers op tijdreis kunnen gaan. In het nieuwe museum

loopt de bezoeker dan in de hoofdzaal langs de geschiedenis van de Romeinse tijd, om vervolgens in te schepen op een vikingschip. Virtueel wordt daarna met de Vikingen meegevoerd van Birka naar Dorestad. En zo kregen de bouwers van de Dorestad-1 het verzoek tot het bouwen van een tweede vikingschip, maar nu één voor het museum.

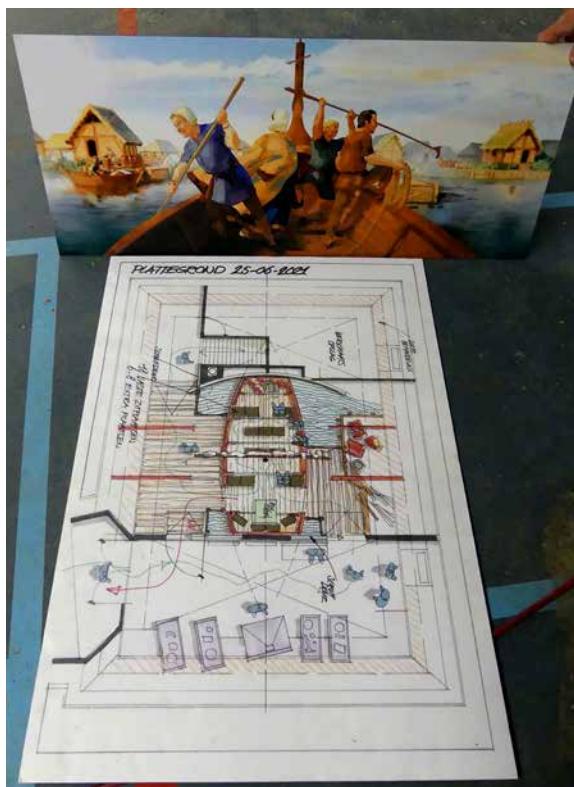
Een kleine groep bouwt een kleiner schip

Een groep van tien personen onder leiding van Hank Kwint² is in het voorjaar van 2022 enthousiast begonnen aan het tweede schip. Gelukkig was de hal in Wijk nog een tijdje beschikbaar. Aan de slag dus. Nou, dat had nog wel een paar voeten in de aarde, want bij een laffe inbraak werd al het gereedschap gestolen. Rampzalig voor een groep die deze klus als vrijwilliger doet en dus geen budget heeft voor dure gereedschappen. Hoewel je somber zou kunnen worden van het feit dat er mensen zijn die stelen van een groep mensen die zulk mooi werk als vrijwilliger voor Wijk doen, kun je weer blij worden als er na een oproep in diverse media om gereedschap er ongelooflijk veel is aangeboden. Van Vliet Kastanjehout leverde net als voor de Dorestad-1 het hout en zo konden de bouwers van start gaan.

Museum in Roskilde als voorbeeld

Als voorbereiding voor het bouwen van een vikingschip voor het museum, is een aantal mensen van het museum en van de bouwploeg naar het beroemde Vikingschipmuseum in Roskilde (Denemarken) geweest om inspiratie op te doen. In Roskilde ligt de Roar Ege, een handelschip uit de vroege middeleeuwen, opgegraven bij de haven in Skuldelev. Hank Kwint was zeer onder de indruk van het vakmanschap van de vikingschipbouwers uit de vroege middeleeuwen. Alles was even zorgvuldig en op topniveau gemaakt. 'De planken die ze gebruikten hadden echt geen knoesten en ze gebruikten alleen

Het ontwerp voor het museumschip met entourage in een 'artist impression'. Foto Norma Mulder

het allerbeste hout', aldus Kwint. Ze hadden in Roskilde al eerder een replica gebouwd en zijn er nu weer een aan het maken. Zij doen dat wel anders dan de bouwers in Wijk. In Roskilde proberen ze ook als educatief project alles net zo te doen als in de vroege middeleeuwen. Ze maken hun eigen gereedschappen, smeden zelf, weven het zeildoek zelf. En dat alles zonder moderne gemakken als elektrische boren of zagen. Ze werken ook niet met planken, maar starten vanaf de gerooide boomstam. Ze doen er in Roskilde dan ook veel langer over. Het is een leerproject om oude ambachten in de vingers te krijgen. Belangrijk voor bijvoorbeeld authentieke restauraties.

Museumschip als bouwpakket

De ontwerpers van het nieuwe museum Dorestad hebben een mooi, modern en interactief ontwerp gemaakt voor het nieuwe museum. Voor de zaal waar de Dorestad-experience moet plaatsvinden hebben Hank Kwint en zijn medebouwers een ontwerp gemaakt voor het museumschip. Sowieso een bijzonder ontwerp want het schip zal het water nooit voelen en moet bijvoorbeeld toegankelijk zijn voor mensen in een rolstoel. Zo'n schip bestaat nergens, dus moest er veel zelf worden bedacht, uitgevonden en ontwikkeld. Ook een bijzondere eis is dat het schip als een bouwpakket moet worden gebouwd. Het moet namelijk in delen naar de zolder van Het Oude Stadhuis worden

De ra (dwarshout van de mast) wordt zorgvuldig afge-
werkt. Foto Norma Mulder

overgebracht en een compleet schip kan daar nooit komen. Tot nu toe is het de werkgroep goed gelukt aan alle eisen te voldoen.

De romp is half september grotendeels klaar en de mast ligt al gelakt en wel te wachten. De groep werkt elke maandag- en woensdagochtend aan het schip. Wie belangstelling heeft is altijd welkom om te komen kijken. De verwachting is dat het museumschip eind 2022 klaar is. Hopelijk is de nieuwe locatie van Museum Dorestad, Het Oude Stadhuis op de Markt, dan ook klaar, zodat iedereen kan gaan genieten van de tocht van Birka naar Dorestad.

> *Norma Mulder*

Noten

- 1 De Dorestad-1 vaart onder meer vanuit de stadshaven van Wijk bij Duurstede.
- 2 De groep enthousiaste bouwers bestaat uit: Hank Kwint, Peter Post, Michiel Otsen, Michel van Dam, Theo Stegers, John Hillebrink, Gerard Ploos van Amstel, Theo Rinkema, Dick Velders, Ruud Waldman

De romp van het museumschip is bijna klaar.
Foto Norma Mulder

Kunstwerk als herinnering aan afdamming Rijn in 1122

Langs de Lekdijk in Wijk bij Duurstede is tijdens Open Monumentendag een kunstwerk ter herinnering aan twee verdwenen monumenten onthuld. Het kunstwerk dat dankzij Adriaan van Aelst, Frits van der Leije en Jos Soons hier is gekomen, herinnert aan de dam die in 1122 de Rijn afsloot en de duikersluis die vanaf 1465 de waterinlaat in dit gebied regelde. Zij hebben het landschap en de waterlopen van de provincie Utrecht en ver daarbuiten ingrijpend veranderd.

Door de afdamming 900 jaar geleden konden de moerassige landen rond de Rijn in cultuur gebracht worden, wat de bewoners veel welvaart bracht. Jos Soons ontwierp, geïnspireerd door het vroeger zichtbare peilhuisje van de duikersluis, een kunstwerk. Een huisje van cortenstaal, waar men doorheen kan lopen met aan weerskanten een bordje met tekst en uitleg. Wie de QR-code scant op het monument wordt naar een pagina geleid op de website van de Historische Kring Tussen Rijn en Lek. Daar is de beschrijving in meerdere talen terug te vinden.

Bij de officiële onthulling op 10 september waren Wethouder Wil Kosterman van de gemeente Wijk bij Duurstede en Els Otterman van het Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden aanwezig.

De initiatiefnemers v.l.n.r.: Adriaan van Aelst, Jos Soons en Frits van der Leije. Foto Norma Mulder

Ad van Bommel, co-acteur van het nieuwe boek *De dam bij Wijk en het Kromme Rijngebied in de Middeleeuwen*, deel 23 uit onze historische reeks, had de eer het monument te mogen onthullen. Dit deed hij door een emmer rivierwater tegen het monument aan te gooien. Ad van Bommel is als historicus ongetwijfeld de persoon die het meeste weet van het waterbeheer in het Kromme Rijngebied en was daarom de juiste persoon om dit te doen.

Historische Kring Tussen Rijn en Lek speelde ook een andere ondersteunende rol. Als gevestigde organisatie was de vereniging de financiële schakel voor de afhandeling van de inkomsten en uitgaven. Het monument kwam tot stand door een financiële bijdrage van de gemeente Wijk bij Duurstede en diverse (lokale) fondsen. In eerste instantie zou de vereniging ook een bijdrage leve-

De 'doop' van het monument door Ad van Bommel. Foto Norma Mulder

ren, maar omdat er voldoende middelen werden binnengehaald, was dit niet nodig.

Het monument staat op de plek waar de Nederrijn over gaat in de Lek. Het is een tijdelijke plek want pas na de geplande dijkversterking is definitieve plaatsing mogelijk. Het monument komt dan halverwege het dijktralud op een rustpunt.

Met het monument is het onzichtbare zichtbaar gemaakt. De initiatiefnemers voor dit kunstwerk hebben dit heel creatief vormgegeven. Belangrijk, want wie kennis heeft van het verleden kan beter plannen maken voor de toekomst.

> Norma Mulder/Frank Magdelyns

Historische smaakmaker

Het is december en kerst staat voor de deur. Straten zijn versierd met verlichting, kransen hangen aan de deuren en mensen halen alvast de boodschappen in huis. Het voorbereiden van een kerstdiner is eigenlijk goed te vergelijken met het doen van archiefonderzoek. Alle inspanningen kunnen leiden tot grote smaakmakers of eindigen in een teleurstellende flop. In beide gevallen is de eerste stap het lastigst; het bedenken wat je het bezoek voorschotelt of waar je moet beginnen met zoeken in het archief.

Voor dit stukje in het decembernummer ging ik op zoek naar iets 'kerstigs' in het archief. Een brief, document of foto om alvast in de stemming te komen en daarmee de kerstsfeer in huis te halen. Tijdens mijn digitale zoektocht stuitte ik op een beschrijving die mijn aandacht trok: *'Envelop ... met vervaardigde wanten en servetten en ... over een niet doorgegaan Kerstfeest'*. Wanten en servetten? Het RAZU beheert toch alleen papieren stukken?

De welbekende familie Van Heyst had rond 1928 plannen om gezamenlijk Kerstmis te vieren, waarvoor de voorbereidingen al in volle gang waren. Helaas, vanwege de waterpokken van één van de kleinkinderen kon het feest niet doorgaan. Desondanks zorgde de creativiteit van opa en oma toch voor blije gezichtjes bij de kinderen. Naast de kalkoen die opgestuurd zou worden, kregen zij ook met snoepgevulde papieren wanten. In de brief staat het hele verhaal beschreven: *De grootouders hebben een zware tijd gehad. Nu zouden wij met de vijf kinderen Kerstmis mogen komen vieren, maar Ben krijgt waterpokken en het plan valt in duigen. Grootmoeder had alles tot in de kleinste kleinigheden klaar, niets dat maar heerlijk '...tig of prettig zou kunnen zijn*

'Kerstenvelop' uit het archief van de familie Van Heyst.
(RAZU Archieftoegang 0.12, inv.nr 297)

was vergeten. Toen ik opbelde hielden beiden zich goed. Grootvader zei dadelijk "dan zullen we de kalkoen naar jullie toe sturen". Grootmoeder pakte dadelijk een groot deel van haar lieve bedensels, deze papieren wantjes in waaraan de alleraardigste zelf versierde labeltjes hingen. Ze waren gevuld met snoep en verraste de kinderen Kerstmorgen in bed. Later kregen we nog een feestelijke Kerstkrans vervaardigd van een met groen en rood papier en kaarsjes versierde hoepel. Het gejuich en de waardering waarmede de kinderen die begroeten was heerlijk.

Meer weten over deze familie? Bekijk dan archieftoegang '012 Familie Van Heyst'.

> Elleke de Ronde
medewerker Cultuurhistorie, Regionaal Archief Zuid-Utrecht

Iets te vieren vergaderen trainen of trouwen?

Neem contact op met uw
gastheer Otto Wttewaall:
06-44217384

www.landgoedwickenburgh.nl
info@landgoedwickenburgh.nl

Op 1 km. afstand van de Rondweg van Houten, bij 't Goy, ligt sfeervol Landgoed Wickenburgh. De ideale plek om uw verjaardag, jubileum, huwelijk, receptie, examen of 'zomaar' iets te vieren.

Wilt u vergaderen in een inspirerende omgeving? Zoekt u een locatie waar u ongestoord een training kunt geven? U vindt alle rust, ruimte en gastvrijheid op Landgoed Wickenburgh, een historische plek in het groene hart van Nederland.

Het landgoed biedt u alle privacy die u wenst, u bent altijd de enige gast met uw activiteit.

Wij kunnen tot 50 gasten ontvangen met een borrel, high tea, lunch of buffet.

Landgoed Wickenburgh
Wickenburghseweg 17
3997 MT 't Goy

Vakantiehuis in Auvergne

Gelegen op eigen terrein in het Parc National des Volcans d'Auvergne op 1100 meter hoogte. Een prachtige ruige omgeving die uitnodigt om te verkennen.

- 850 kilometer langeafstandswandelpaden
- Watervallen, rivieren (o.a. de Dordogne) en meren
- Het mooiste vulkaanlandschap van Europa
- Een geweldige flora en bio-diversiteit
- Historisch modern ingericht gebouw
- Adembenemend uitzicht

Te huur **vanaf** € 495,- per week (5 personen)

Meer informatie: www.vakantiehuisinauvergne.com
of via telefoonnummer: 0031 (0) 6 534 534 44

Historische reeks Kromme-Rijnegebied

<p>3 L.M.J. de Keijzer
De kerk van Herlulf als middelpunt van het Oude Dorp Houten. Prijs: € 8,90</p> <p>5 P.M. Heijmink Liesert
'n Haonderik vol ruggemeters. Prijs: € 6,80</p> <p>6 J.C. Kort
Repertorium op de lenen van Gaasbeek. Prijs: € 15,-</p> <p>7 Ad van Bommel en Kees Vernooij
Acht eeuwen katholiek Cothen en honderd jaar H.H. Petrus en Pauluskerk. Prijs: € 15,-</p> <p>8 C. van Schaik
Overlangbroek op de kaart gezet. Prijs: € 25,-</p> | <p>9 A.A.B. van Bommel
De Lekdijk van Amerongen naar Vreeswijk. Prijs: € 29,-</p> <p>12 W. Thoomes
Leven met de Lekdijk De boerengemeenschappen Tull en 't Waal in de 17de en 18de eeuw. Prijs: € 12,50</p> <p>13 Ad van Bommel
Het Delliusfonds (1740-2012). Prijs: € 14,95</p> <p>15 Wim van Amerongen
Het buiten van Wijk. Prijs: € 19,95</p> <p>16 Wim van Amerongen
Mijn stad aan het water. Prijs: € 19,95 (leden € 17,45)</p> | <p>17 A.A.B. van Bommel, J.C.M. Cox, L. van der Tuuk, K. van Vliet, H.L.P. Leeuwenberg
De Stadsrechten van Rhenen, Wijk bij Duurstede en Vianen. Prijs: € 7,50</p> <p>20 Otto Wittewaall
De Tweede Wereldoorlog in Houten, 't Goy, Tull en 't Waal & Schalkwijk. Prijs: € 24,95 (leden € 20,-)</p> <p>21 Raymond Uppelschoten & Wil van der Plas
Van kerk en dorp, 200 jaar Witte Kerkje van Odijk. Prijs: € 24,95 (leden € 22,45)</p> | <p>22 Wim van Amerongen
Weg uit Wijk, Cothen en Langbroek. Prijs: € 24,95 (leden € 22,45)</p> <p>23 Diverse auteurs
De dam bij Wijk en het Kromme Rijngebied in de Middeleeuwen. Prijs: € 25,-</p> |
|--|---|---|--|

De delen 1, 2, 4, 10, 11, 14, 18 en 19 zijn uitverkocht. Van deze verkrijgbare boeken vindt u de bestelinformatie op de website: tussenrijnenlek.nl.

